

УДК 341

DOI 10.30970/vir.2020.48.0.11045

КРИТЕРІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НОРМ JUS COGENS У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Юлія Долінська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-47-10,
e-mail: ydolinska@ukr.net*

Досліджено позиції провідних науковців щодо ідентифікації імперативних норм міжнародного права, розглянуто їхні критичні зауваження стосовно проведення такої ідентифікації. Проаналізовано критерії відмежування норм jus cogens від загальних норм міжнародного права, оскільки імперативні норми введено не для задоволення потреб окремих держав, а задля вищого інтересу усього міжнародного співтовариства. Наведено класифікацію норм, які не допускають відхилення.

Ключові слова: норми jus cogens; імперативні норми; міжнародне право.

Питання про юридичну сутність jus cogens завжди було об'єктом наукового інтересу, зважаючи на природу цих норм як імперативних основоположних засад міжнародного права. Стаття 53 *Віденської конвенції про право міжнародних договорів* (ВКПМД) визнається такою, що встановлює сучасне міжнародно визнане визначення jus cogens: «Договір є нечинним, якщо на момент укладення він суперечить імперативній нормі загального міжнародного права. Оскільки це стосується цієї Конвенції, імперативна норма загального міжнародного права є нормою, що приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, відхилення від якої недопустиме і яку може бути змінено тільки наступною нормою загального міжнародного права, що носила б такий же характер».

У процесі кодифікації міжнародного права Комісія намагалася надати визначення поняттю jus cogens, при цьому визнаючи, що це потягне за собою низку проблем. У своїй доповіді на Віденській конференції Комісія з міжнародного права визнала, що формулювання статті не є настільки простим, оскільки не існує простого критерію, за допомогою якого можна було б визначити загальне правило міжнародного права як таке, що має характер jus cogens. Окрім того, загальні правила міжнародного права, здебільшого, не мають такого характеру, отож держави можуть ухилятися від них, укладаючи договори.

Під час дебатів на Віденській конференції французький делегат М. Гюберт був одним із тих, хто зазначив, що проблеми, яких він так побоювався,

потенційно можуть виникнути саме внаслідок кодифікації. Зокрема, він висловив загальне занепокоєння з приводу того, що стаття була неточною стосовно меж, структури та наслідків. Він заявив, що «стаття визнає недійсними ... цілу категорію договорів, але не може визначити, якими були ці договори, якими були норми, за якими вони повинні були б бути анульовані, або як саме ці норми повинні бути визначені» [11, с. 296]. Також він наголосив на тому, що неточності в цій статті означають, що суперечки стануть постійним явищем при тлумаченні останньої, і в результаті цього підриватимуться як правові інструменти, так і самі міжнародні відносини. І, як наслідок, якщо статтю тлумачитимуть так, що більшість держав зможе створити правила *jus cogens*, то результатом стане створення джерела міжнародного права, яке не підлягатиме контролю та не створюватиме сталого механізму відповідальності. Отож він зазначив, що його делегація не була готовою зробити стрибок у темряву та прийняти положення, яке, через невстановлення достатньо чітких критеріїв, відкривало двері для сумнівів та примусу.

Очевидно, ці критичні зауваження стосувались, насамперед, труднощів, пов'язаних з ідентифікацією імперативних норм міжнародного права того часу. Минуло понад 50 років, однак у реаліях сучасного життя подібна критика лунає й досі.

Незважаючи на ці зауваження, майже усі держави *prima facie* (на перший погляд) визнали існування *jus cogens* у міжнародному праві, і саме на цій основі прийняли статтю 53 Віденської конвенції. З 1969 р. міжнародне співтовариство загалом визнавало існування цих норм, відхилення від яких неприпустиме ані через угоду, ані в односторонньому порядку.

Розглядаючи загальне визначення *jus cogens* у Віденській конвенції, можна стверджувати, що норму міжнародного права можна «підвищити» до статусу норми *jus cogens* – імперативної норми міжнародного права, – якщо остання відповідатиме визначеним критеріям.

Зокрема, Л. А. Алексідзе зазначав: «Критеріями ідентифікації норм *jus cogens* у сучасному міжнародному праві повинні служити: а) загальновизнаність норми (принципу) з боку всього співтовариства держав у цілому, тобто всіма або майже всіма (за винятком декількох) державами юридично обов'язковою; б) загальновизнаність імперативного характеру даної норми (принципу), виявлена державами *expressis verbis* (абсолютно чітко) або яка мається на увазі в силу її особливої соціальної й морально-політичної цінності для функціонування всього сучасного правопорядку; в) неприпустимість відхилення від даної норми (принципу) у напрямі відступу від загальновизнаних, загальнодемократичних стандартів цивілізації шляхом двосторонніх і локальних багатосторонніх договорів; г) нікчемність договорів, що відступають від даної норми (принципу), яку не можна оминати навіть шляхом розірвання договору або відмови від звичаєвої норми, яка містить дану норму *jus cogens*» [1, с. 311–312]. Зазначимо, що наведений вище перелік критеріїв є доволі обширним і вартим уваги при спробах ідентифікації імперативних норм, оскільки є співзвучним зі статтею 53 Віденської конвенції та допоміжним елементом у тлумаченні останньої.

З іншого боку, фінський учений Л. Ганнікайнен продемонстрував, що, оскільки мета норм *jus cogens* полягає в захисті деяких вищих інтересів та цінностей міжнародного співтовариства держав і якщо цій спільноті надано безумовні зобов'язання, лише універсальний характер таких зобов'язань забезпечує виконання норм *jus cogens* [7, с. 5]. За результатами аналізу літератури за період до закінчення Другої світової війни, він висловив таке зауваження щодо концепції імперативних норм: «Не можна зробити висновок, що в доктрині містилися переконливі докази незаконності або недійсності договорів, об'єкт яких є незаконним. Однак дуже часто доводилося чути наполегливі вимоги вважати такі договори незаконними або недійсними, що говорило про переконаність багатьох авторів в тому, що існують певні норми абсолютного характеру, що захищають життєво важливі спільні інтереси держав і міжнародний порядок, і не допускають відхилення» [7, с. 48–49].

Як зазначає Р. Ньсто-Навіа, колумбійський професор та суддя Міжнародного кримінального Трибуналу по колишній Югославії та Руанді, для того, щоб норма була визнаною *jus cogens*, вона повинна відповідати таким критеріям: бути нормою загального міжнародного права, бути прийнятою і визнаною міжнародним співтовариством загалом, бути такою, відхилення від якої не допускається, і яка може бути змінена лише наступною нормою загального міжнародного права такого ж характеру [8, с. 10–14]. Отже, норма повинна бути нормою загального міжнародного права. Це право, яке керує міжнародним співтовариством загалом «як найвагоміша частина звичаєвого права». Воно відрізняється від регіонального міжнародного права, обов'язкового лише для держав з визначеного географічного регіону та конкретного міжнародного права (зазвичай, того, що міститься в договорах), яке є обов'язковим лише для кількох держав.

Можливість існування *jus cogens inter partes*, тобто таких норм *jus cogens*, які мають обмежений вплив на визначені держави або сторони договору, розглянув Г. Шварценбергер [9, с. 194]. Таке поняття передбачало створення норм *jus cogens* шляхом підписання договору, а згодом дотримання вимоги про те, що «юридична сила договору є обов'язковою для його сторін та повинна виконуватись ними добросовісно» (*pacta sunt servanda*). Проте такий договір обмежений тим, що не існує жодних найважливіших правил, що забороняють відхилення від нього, і ця норма є обов'язковою лише для обмеженої кількості держав-учасниць.

Не всі норми загального міжнародного права мають характер *jus cogens*. Однак критерій правил *jus cogens* полягає в тому, що вони не існують для задоволення потреб окремих держав, а існують задля вищого інтересу усього міжнародного співтовариства, як це можна простежити у деяких правилах загального міжнародного права, створених з гуманітарною метою. Про загальність імперативних норм також писав Л. М. Шестаков: «Норми *jus cogens* саме й покликані регулювати такі відносини, які становлять інтерес для всього міжнародного співтовариства» [3, с. 40].

Наступне – це те, що норма повинна бути «прийнята та визнана

міжнародною спільнотою держав в цілому». Загальновідомо, що прийняття та визнання міжнародним співтовариством може бути вираженим (прямим) або опосередкованим (непрямим). Трактуючи того, наскільки широким повинно бути це прийняття, і досі залишається предметом багатьох дискусій. Як зазначив Голова Редакційного комітету на Віденській конференції Р. Янссен, слова «в цілому» були додані до проекту статті 53 Віденської Конвенції, щоб запобігти виникненню такої ситуації, коли одна держава могла б ефективно ветоувати рішення про визнання певної норми імперативною: не поставало питання про необхідність прийняття правила, яке визнавалося б як імперативне для всіх держав. Було б цілком достатньо, якщо б більшість так вчинила. Насамперед це означало б, що якщо одна «ізольована» держава відмовляється прийняти імперативний характер правила, або ж, якщо цю державу підтримує зовсім невелика кількість інших держав, прийняття і визнання імперативного характеру правила міжнародним співтовариством в цілому не мало б місця.

Отже, справа в тому, що до того, як норму розглядатимуть як норму *jus cogens*, її повинні прийняти та визнати на рівні міжнародного співтовариства держав в цілому (у певному сенсі аналогічно тому, як формуються норми загального звичаєвого міжнародного права). Однак це не означає, що норму повинні прийняти усі держави одностайно. Найважливіше те, що «виключно деякі суб'єкти міжнародного права, діючи самостійно або спільно з іншими» не можуть створити норму *jus cogens* [10, с. 307], а потім нав'язувати її тлумачення більшості державам. Аналогічно, такі суб'єкти, які діють окремо або спільно з іншими, теоретично не можуть ветоувати рішення, прийняте більшістю держав.

Ще одним вагомим критерієм ідентифікації *jus cogens* є те, що норма повинна бути такою, від якої не допускаються відхилення, і яка може бути змінена лише наступною нормою загального міжнародного права одного і того ж характеру. Отже, це фактично і є основною ідентифікаційною ознакою та сутністю норми *jus cogens*. Відповідно, можна створити попередню класифікацію норм, які не допускають відхилення за умови укладання міждержавних договорів або ж іншим чином: норми, які мають фундаментальний вплив на поведінку міжнародного співтовариства держав загалом, і від яких взагалі не допускаються жодні відхилення (одним із прикладів такого правила є принцип добросовісності); норми, необхідні для стабільності міжнародного правового порядку, наприклад, *pacta sunt servanda* та загальні принципи права, в тому числі *res inter alios acta*; норми, що розглядають як такі, що мають гуманітарні об'єкти та цілі, включаючи певні принципи прав людини та міжнародного гуманітарного права [12, с. 59–60]; норми загального інтересу до міжнародного співтовариства загалом або до міжнародного громадського порядку (прикладом можуть слугувати цілі та прагнення, викладені в преамбулі Статуту Організації Об'єднаних Націй і «Цілі та принципи» Організації Об'єднаних Націй, викладені, зокрема, у ст. 1.2 та 2.1–2.4 [2]); норми, які є обов'язковими для всіх нових держав, навіть без їхньої згоди, як встановлені правила міжнародного співтовариства (принципи свободи відкритого моря або спільної спадщини людства, захист навколишнього

середовища та повага до незалежності держав).

У контексті досліджуваного варто згадати наступне твердження: правила *jus cogens*, у своїх загальних рисах, можуть бути визначені як правила, що не піддаються відхиленням від міжнародної «державної політики». З огляду на їхнє першорядне значення і тому, що вони часто містять питання міжнародного публічного порядку, слід погодитись із тим, що кожна держава має у них свій законний інтерес. Як результат, необхідно констатувати, що імперативні норми є обов'язковими для всіх держав та інших суб'єктів міжнародного права перед міжнародним співтовариством держав загалом. Вагомим доказом цього є рішення Міжнародного суду ООН у справі «Барселонський тягар»: «Необхідно розрізняти зобов'язання держави стосовно міжнародної спільноти в цілому та ті, які виникають у відносинах з іншою державою... За своєю природою перші стосуються усіх держав. Зважаючи на важливість залучених прав, усі держави можуть мати законний інтерес щодо їх захисту; вони є зобов'язаннями *erga omnes* (відносно всіх) ... Такі зобов'язання впливають, наприклад, у сучасному міжнародному праві, з оголошення поза законом актів агресії та геноциду, а також з принципів та правил, що стосуються основних прав людини, в тому числі захисту від рабства та расової дискримінації» [5, с. 3, 32].

Ці зобов'язання *erga omnes* визначені як зобов'язання держави стосовно міжнародної спільноти загалом, в обґрунтуванні яких всі держави мають законні інтереси. Це правила, які дають право усім державам подавати претензії. Як зазначено Я. Броунлі, такі правила є «протиставними, можуть діяти проти всього світу», всіх інших юридичних осіб, незалежно від згоди тих, кого вони стосуються» [4, с. 728]. Однак зазначимо, що хоча й всі норми *jus cogens* є обов'язковими *erga omnes*, проте не всі зобов'язання *erga omnes* є нормами *jus cogens*. Наприклад, 1949 р. Міжнародний суд постановив, що міжнародна суб'єктивність Організації Об'єднаних Націй була протипоставленою *erga omnes*, тобто між усіма державами, а не тільки членами Організації. Цією заявою Суд визнав окреме міжнародне існування міжнародних організацій як суб'єктів міжнародного права, проте не мав наміру створювати чи визнавати існуючу імперативну норму.

Хоча ст. 53 ВКПМД містить певні вказівки щодо ідентифікації *jus cogens*, проте «підвищення» норм міжнародного права до статусу *jus cogens* не є легким завданням. Існують очевидні ризики при використанні зазначеного поняття, оскільки доволі часто під час спроб застосувати останнє незамінним супроводжуючим елементом є критика. Передусім це стосується ситуацій, коли, для прикладу, намагаються вивести вичерпний перелік договорів *jus cogens*. Фактично, як уже зазначено раніше, більшим «авторитетом» володіє сама категорія *jus cogens*, аніж її конкретний зміст. Проте можна навести деякі приклади норм, які вважалися імперативними за природою: більшість учених пов'язує імперативність з основними принципами міжнародного права, закріпленими в Статуті ООН, а також із нормами, що забороняють такі злочини, як геноцид, торгівля людьми, торгівля жінками і дітьми, піратство, тероризм. Деякі юристи, зокрема Г. І. Тункін, зачисляють до норм *jus cogens* так звані Нюрнберзькі принципи, що

стосуються злочинів проти людства, норми конвенцій з міжнародного гуманітарного права, конвенцій про права людини, ст. 103 Статуту ООН, яка встановлює пріоритет зобов'язань за Статутом над усіма іншими міжнародними договорами.

Зі свого боку, Комісія з міжнародного права вирішила не подавати конкретні приклади *jus cogens* у проект статті для Віденської конференції. Причини цього були наступні:

Насамперед, згадування деяких випадків із договорів, які є недовірними при «конфлікті» із правилом *jus cogens*, може ... призвести до непорозумінь у позиції щодо інших справ, не згаданих у статті. По-друге, якщо Комісія намагатиметься, навіть на вибірковій основі, скласти перелік норм міжнародного права, які слід розглядати як такі, що мають характер *jus cogens*, вона може виявити себе зацікавленою у тривалому аналітичному вивченні питань, які виходять за рамки цих статей [14, с. 248].

Тим не менш, приклади, які було наведено на Конференції та в Комісії, допомагають встановити критерії для ідентифікації норм *jus cogens* в сучасному міжнародному праві. Це, насамперед, неприпустимість порушення миру та безпеки народів і захист основних норм гуманності та людяності [1, с. 307].

Примітно, що Г. Лаутерпахт і Дж. Фіцморіс у своїх відповідних звітах намагалися визначити або навести приклади імперативних норм міжнародного права. У своїй першій доповіді Г. Лаутерпахт говорив про заборону проти капітуляції та рабства в Паризькій декларації 1856 р. та конвенції Про рабство 1926 р. Цитуючи Л. Макнейра, він пояснив своє тлумачення впливу *jus cogens* на договори: «Вважається, що договір між двома державами, виконання якого передбачає заподіяння третій державі того, що звичаєве право вважає несправедливим, є незаконним і недійсним *ab initio*» [13, с. 154–155]. У своїй доповіді 1958 року Дж. Фіцморіс посилався загалом на норми, що стосувалися міжнародного захисту, заборони агресивних воєн та «гіпотетичну» конвенцію, що передбачала згоду держави «не втручатися» у випадку, коли інша держава віддає наказ своїм суднам здійснити піратські дії у відкритому морі». Він зробив висновок, заявивши, що «неможливо ... вичерпно визначити норми міжнародного права, які мають характер *jus cogens*, але спільною особливістю для них, чи багатьох із них, очевидно, є те, що вони стосуються не лише правових норм, але і міркувань моралі та міжнародного доброго порядку [6, с. 40–41].

Інші приклади можна вивести із ремарок делегатів під час Віденської конференції. Наприклад, італійський делегат А. Мареска називав норми абсолютного характеру як такі, що «захищають людину» і «забезпечують підтримання миру та існування і рівноправності держав». Він стверджував, що це був приклад *jus naturalis*, який взяв свій початок в тому, що він називав «проінформованістю людини про право» та «совістю людства» [11, с. 311]. Приклади актів або договорів, що дозволяють такі акти, що розглядалися делегатами на Віденській конференції як такі, що суперечать нормам *jus cogens*,

були: діяння, що порушують певні норми в галузі прав людини, такі як дії, що суперечать певним законам війни, колоніалізм та расова дискримінація. Нарешті, діяння, що суперечать фундаментальним нормам міжнародного співтовариства, таким як принцип свободи відкритого моря, які польська делегація розглядала як такі, що суперечать нормі *jus cogens* [11, с. 302].

Таким чином, зі ст. 53 випливає нікчемність (абсолютна недійсність) агресивних та колоніальних договорів, різного роду угод про територіальні розподіли та поділи сфер впливу всупереч самовизначенню народів, що порушують права та основні свободи людини. Прикладами таких нікчемних договорів можуть слугувати Мюнхенська угода (1938), договір про протекторат фашистської Німеччини над Чехословаччиною (1939), секретні протоколи, підписані колишнім СРСР з Німеччиною (1939–1941) про розподіл сфер інтересів в Європі, як такі, що укладені всупереч суверенітету та незалежності третіх держав, а також договір про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб'єктів (2014), оскільки цей документ суперечить імперативним нормам загального міжнародного права та, відповідно до статті 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 1969 року, є нікчемним.

Підводячи підсумки, зазначимо, що у статті 53 Віденської конвенції викладено базові критерії для ідентифікації норм *jus cogens*. По-перше, норма *jus cogens* не допускає відхилення. По-друге, вона є нормою загального міжнародного права. По-третє, норма *jus cogens* – норма, яку приймає і визнає міжнародне співтовариство держав загалом як норму, відхилення від якої неприпустиме.

Водночас, додатково до критеріїв, прямо вказаних у статті 53 Віденської конвенції, доктрина і практика показують, що існують деякі основні елементи, які наповнюють поняття *jus cogens* додатковим змістом. По-перше, норми *jus cogens* є універсально застосовними. По-друге, норми *jus cogens* є вищими нормами по відношенню до інших норм міжнародного права. І нарешті, норми *jus cogens* слугують для захисту основоположних цінностей міжнародного співтовариства, які часто описуються поняттям міжнародний *order public* або публічний порядок. Хоча ці критерії прямо не викладено в статті 53 Віденської конвенції, як показує дослідження, їх загалом визнають як важливі критерії при ідентифікації норм *jus cogens*.

Зважаючи на вищевикладене, важливо наголосити на тому, що міжнародне право перебуває в постійному стані еволюції. Це також має означати, що теоретично розвиваються й нові норми *jus cogens*. Однак виникаюча норма *jus cogens*, ймовірно, буде визнана лише тоді, коли вона прийме форму абсолютно нової концепції, яку буде прийнято та визнано міжнародним співтовариством в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Алексидзе Л. А.* Некоторые вопросы теории международного права. Императивные нормы *jus cogens* / Л. А. Алексидзе. – Тбилиси : Изд-во Тбилис. ун-та, 1982. – 406 с.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Міжнародний документ від 26 червня 1945 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
3. Шестаков Л. Н. Императивные нормы в системе современного международного права / Л. Н. Шестаков. – Москва : Изд-во МГУ им. М. В. Ломоносова, 1981. – 120 с.
4. Brownlie I. Principles of Public International Law / I. Brownlie. – Clarendon : Clarendon Press, – 1998. – 743 p.
5. Case concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Second Phase, Judgment of 5 February 1970 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.icj-cij.org/files/case-related/50/5389.pdf>.
6. Fitzmaurice G. G. Special Rapporteur, Third report on the law of treaties / G. G. Fitzmaurice // 10th session of the ILC. – A/CN.4/115 and Corr.1. – 1958 [Electronic resource]. – Mode of access : http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_115.pdf.
7. Hannikainen L. Peremptory Norms (jus cogens) in International Law: Historical Development, Criteria, Present Status / L. Hannikainen. – Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus, Finnish Lawyers' Publishing Company, 1988. – 781 p.
8. Nieto-Navia R. International Peremptory Norm (Jus Cogens) and International Humanitarian Law / R. Nieto-Navia // Essays on international law in honour of Antonio Cassese. – 2003 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.dphu.org/uploads/attachments/books/books_4008_0.pdf.
9. Schwarzenberger G. The Problems of International Public Policy / G. Schwarzenberger // Current Legal Problems. – 1965. – № 18. – P. 191–214.
10. Tomuschat C. Obligations arising for states without or against their will / C. Tomuschat // Collected Courses of the Hague Academy of International Law. – Brill; Nijhoff, Leiden; Boston, – 1993. – Vol. 241. – P. 191–374.
11. U.N. Conference on the Law of Treaties, Summary records of the plenary meeting and of the meetings of the Committee of the Whole, 2nd session. – A/CONF.39/11/Add.1. – 1969 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://undocs.org/A/CONF.39/11>.
12. Verdross A. Jus Dispositivum and Jus Cogens in International Law / A. Verdross. – 60 AJIL. – 1966. – P. 59–60.
13. Yearbook of The International Law Commission. – 1953. – Vol. II [Electronic resource]. – Mode of access : http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1953_v2.pdf.
14. Yearbook of The International Law Commission. – 1966. – Vol. II [Electronic resource]. – Mode of access : http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1966_v2.pdf.

Стаття надійшла до редколегії 30.08.2019

Прийнята до друку 10.09.2019

IDENTIFICATION CRITERIA OF JUS COGENS NORMS IN INTERNATIONAL LAW

Yuliya Dolinska

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-41-99,
e-mail: ydolinska@ukr.net*

The article examines the positions of leading scholars on the identification of imperative norms of international law, discusses critical remarks that focus primarily on the difficulties connected with such identification. Trying to codify the concept of jus cogens in international law, the Commission itself acknowledged that the wording of the article was not so straightforward as there was no simple criterion by which a general rule of international law could be defined as having the character of jus cogens. Moreover, most of the general rules of international law are not of this nature, and therefore States can evade them by concluding treaties.

Having considered the general definition of jus cogens in the Vienna Convention, it can be argued that the rule of international law can be 'raised' to the status of the rule of jus cogens – the imperative rule

of international law – if the latter meets all the criteria. An important criterion worth noting is that imperative rules protect the interests of the whole international community: all imperative rules protect the interests of community, but not all public interests will be protected by the rules of jus cogens. The next criterion, closely related to the previous one, is that jus cogens rules protect the most fundamental ethical values of the international community, and one more – the absolute nature of the norm. But, in fact, the jus cogens category itself has more authority than its specific content.

Despite the fact that none of the documents contains a comprehensive list of rules that should be considered imperative, the article provides a preliminary classification of non-derogation rules in order to illustrate some of the most obvious and applicable jus cogens norms for indicating in these examples the general nature and scope of the rule contained in Article 53.

Key words: jus cogens norms; imperative norms; international law.